

TRES CONCEPCIONS DE LA REVOLUCIÓ RUSSA ¹

Lev Trotski

Agost de 1939

Versió catalana feta per Alejo Martínez – alejomp@terra.es - des de. “Tres concepciones de la revolución rusa”, en, *Escritos* tomo XI volumen 1, pp. 74-98, Editorial Pluma, Buenos Aires, 1976.

La Revolució de 1905 no va ser només “l’assaig general de 1917” sinó també el laboratori de què sortiren tots els agrupaments fonamentals del pensament polític rus, on es conformaren o delinearen totes les tendències i matisos del marxisme rus². El centre de les polèmiques i diferències l’ocupava, naturalment, la qüestió del caràcter històric de la revolució russa i els camins que prendria el seu desenrotllament en el futur. En si i de per si aquesta guerra de concepcions i pronòstics no es relaciona directament amb la biografia de Stalin, qui no va tenir-hi cap participació independent. Els pocs articles propagandístics que escrigué sobre el problema manquen del menor interès teòric. Molts bolxevics, ploma en mà, popularitzaren les mateixes idees amb força més habilitat. L’explosió crítica de la concepció revolucionària del bolxevisme, per la seua mateixa naturalesa, hauria d’haver format part d’una biografia de Lenin.

No obstant, les teories sofreixen un destí propi. Si bé en l’època de la primera revolució, i posteriorment fins 1923, quan s’elaboraren i aplicaren les doctrines revolucionàries, Stalin no sostingué cap posició independent, des de 1924 en avant la situació canvia abruptament. S’obri l’etapa de la reacció burocràtica i de la revisió dràstica del passat. La pel·lícula de la revolució es projecta al revés. Es sotmeten les velles doctrines a nous enfocues i noves interpretacions. De manera a primera vista prou inesperada es trasllada el centre de l’atenció a la concepció de “la revolució permanent”, a la que es presenta com a font de tots els disbarats del “trotskisme”. Durant diversos anys la crítica d’aquesta concepció conforma el contingut principal del treball teòric (*sit venio verb* [si és que es pot usar tal paraula]) de Stalin i els seus col·laboradors. Es pot dir que tot

---

¹ “Tres concepciones de la revolución rusa”. *Quarta Internacional*, novembre de 1942. En altra traducció apareix com apèndix de la biografia de Stalin escrita per Trotski. La intenció original de Trotski havia estat incloure el material citat com un capítol de la seua biografia de Lenin que començà mentre estava exiliat a França però que mai completà.

² La revolució de 1905 en Rússia s’estengué a causa del malcontent per la guerra rusojaponesa. Culminà amb la instal·lació del Soviet de Diputats Obrers de San Petersburg en octubre i fou aixafada pel tsar en desembre (veure *Resultats i perspectives*, Trotski)

el stalinisme, considerant-lo en el pla teòric, es desenrotllà a partir de la crítica a la teoria de la revolució permanent tal com va ser formulada en 1905. En aquesta mesura, no pot deixar d'aparèixer en aquest llibre, encara que siga en forma d'apèndix, l'exposició d'aquesta teoria en les seues diferències amb les dels bolxevics i menxevics.

El que caracteritza en primer lloc el desenvolupament de Rússia és l'endarreriment. L'endarreriment històric, no obstant, no significa la mera reproducció del desenvolupament dels països avançats amb una simple demora d'un o dos segles. Engendra una formació social "combinada" totalment nova, en la que les conquestes més recents de la tècnica i l'estructura capitalista s'entrellacen amb relacions pròpies de la barbàrie feudal i prefeudal, transformant-les, sotmetent-les i creant una relació peculiar entre les classes. El mateix s'aplica al terreny de les idees. Precisament a causa del seu endarreriment històric, Rússia fou l'únic país europeu en què el marxisme com a doctrina i la socialdemocràcia com partit van aconseguir abans de la revolució burgesa un poderós desenrotllament. És, doncs, natural que precisament a Rússia s'haja sotmès a la més profunda anàlisi teòrica el problema de la relació entre la lluita per la democràcia i la lluita pel socialisme.

Els demòcrates idealistes, especialment els *narodniki*³, es negaven supersticiosament a reconèixer que la revolució imminent seria burgesa. La retolaven de "democràtica", tractant, amb una fórmula política neutral, d'ocultar als altres i a si mateixos el seu contingut social. Però, en lluita contra el narodnikisme, Plekhanov, el fundador del marxisme rus plantejà ja a principis de la dècada del 80 del segle passat que no havia cap raó per a suposar que Rússia seguiria un camí privilegiat. Igual que altres nacions "profanes" hauria de travessar el purgatori del capitalisme; així precisament assoliria la llibertat política indispensable per a la lluita posterior del proletariat pel socialisme. Plekhanov no sols separava com a tasques la revolució burgesa de la socialista, que posposava per a un futur indefinit; suposava que en cadascuna d'elles es donarien combinacions de forces totalment diferents. El proletariat conquistaria la llibertat política en aliança amb la burgesia liberal; després de diverses dècades, i amb un nivell superior de desenvolupament capitalista, realitzaria la revolució socialista en lluita directa contra la burgesia. Lenin, per la seua banda, escrivia a finals de 1904:

"A l'intel·lectual rus sempre li sembla que reconèixer la nostra revolució com a

---

³ Els *narodnik* (populistes) foren el moviment organitzat d'intel·lectuals russos que realitzà activitats en el camperolat entre 1876 i 1879, any en què es dividí en dos partits: un era extremadament anarquista i fou aixafat després de l'assassinat del tsar Alexandre II en 1881; l'altre fou conduït per George Plekhanov (1856-1918) i es dividí de nou, convertint-se el grup de Plekhanov al marxisme; l'altre grup constituï el Partit Socialista Revolucionari, de base camperola. Plekhanov arribà a ser un líder de la fracció menxevic en la socialdemocràcia russa després de 1903.

burguesa significa destenyir-la, degradar-la, rebaixar-la [...] Per al proletariat la lluita per la llibertat política i la república democràtica en la societat burgesa és, simplement, una etapa necessària en la lluita per la revolució socialista.”

“Els marxistes estan absolutament convençuts [escrivia en 1905] del caràcter burgès de la revolució russa. Què significa açò? Significa que les transformacions democràtiques que s’han tornat indispensables a Rússia [...] no impliquen, per si mateixes, la liquidació del capitalisme, del govern burgès. Abonaran, per contra, el terreny, per primera vegada i de manera real per a un desenvolupament del capitalisme ampli i ràpid, europeu i no asiàtic. Permetran per primera vegada el govern de la burgesia com a classe [...]”

“No podem botar por damunt del marc democràticoburgès de la revolució russa [insistia] però podem estendre aquest marc en grau colossal.” És a dir, podem crear dins de la societat burgesa condicions molt més favorables per a la lluita futura del proletariat. Dins d’aquests límits Lenin seguia a Plekhanov. El caràcter burgès de la revolució fou el punt de partida de les dues fraccions de la socialdemocràcia russa.

És prou natural que en aquestes condicions Koba [Stalin] no haja anat en la seua propaganda més enllà d’aqueixes fórmules populars que formen part del patrimoni comú de bolxevics i menxevics.

“L’Assemblea Constituent [escrigué al gener de 1905] electa en base al sufragi igualitari, directe i secret: per açò hem de lluitar ara. Només aquesta assemblea ens donarà la república democràtica, que tan urgentment necessitem en la nostra lluita pel socialisme.” La república burgesa com a escenari d’una postergada lluita de classes per la meta socialista; aqueixa és la perspectiva.

En 1907, és a dir, després d’innombrables discussions publicades en la premsa de Sant Petersburg i en la de l’estranger, i després d’una seriosa anàlisi dels pronòstics teòrics en base a les experiències de la primera revolució, Stalin escrivia:

“Sembla que tots estan d’acord en el nostre partit en què la nostra revolució és burgesa, que conclourà amb la destrucció de l’ordre feudal i no de l’ordre capitalista, que culminarà només amb la república democràtica.” Stalin no es referia a com comença la revolució sinó a com acaba, i per endavant i força categòricament la limitava a “només la república democràtica”. En va buscaríem en els seus escrits tan sols un indicatiu d’alguna perspectiva de revolució socialista lligada a un tomb democràtic. Aquesta seguia estant la seua

posició, encara al començament de la Revolució de Febrer de 1917⁴, fins a l'arribada de Lenin a Sant Petersburg.

Per a Plekhanov, Axelrod i en general tots els líders del menxevisme⁵, la caracterització sociològica de la revolució com a burgesa era políticament vàlida sobretot perquè prohibia per endavant provocar la burgesia amb l'espectre del socialisme i "tirar-la" en braços de la reacció. "Les relacions socials han madurat a Rússia només per a la revolució burgesa", deia el principal tàctic del menxevisme, Axelrod, en el Congrés d'Unitat [abril de 1906]. "Davant de la liquidació generalitzada dels drets polítics en el nostre país ni parlar es pot tan sols d'una batalla directa entre el proletariat i altres classes pel poder polític [...] El proletariat lluita per assolir les condicions que permetran el desenrotllament burgès. Les condicions històriques objectives determinen que siga el destí del nostre proletariat col·laborar inevitablement amb la burgesia en la lluita contra l'enemic comú." D'aqueixa manera, es limitava per endavant el contingut de la revolució russa a les transformacions compatibles amb els interessos i posicions de la burgesia liberal.

És precisament en aquest punt que comença el desacord bàsic entre les dues fraccions. El bolxevisme es negava absolutament a reconèixer-li a la burgesia russa la capacitat de portar fins a la fi la seua pròpia revolució. Amb una força i una coherència infinitament superiors a les de Plekhanov, Lenin plantejà la qüestió agrària com el problema central del tomb democràtic a Rússia. "L'eix de la revolució russa [va repetir] és la qüestió agrària (de la propietat de la terra). Les conclusions respecte a la derrota o la victòria de la revolució han de basar-se en el càlcul [...] de la situació en què es troben les masses per a lluitar per la terra." Igual que Plekhanov, Lenin considerava el camperolat com una classe petitburgesa; el seu programa agrari com un programa de progrés burgès. "La nacionalització és una mesura burgesa [insistia en el Congrés d'Unitat]. Donarà impulsos al desenvolupament del capitalisme; aguditzarà la lluita de classes, afavorirà la mobilitat de la propietat de la terra, provocarà la inversió de capitals en l'agricultura, farà abaixar els preus dels cereals." Malgrat l'indubtable caràcter burgès de la revolució agrària, la burgesia russa seguia sent hostil a l'expropiació dels latifundis; precisament per això tendia al compromís amb la monarquia basat en una constitució de tipus prussià. Lenin contraposava a la idea de Plekhanov d'una aliança entre el proletariat i la burgesia liberal la d'una aliança entre el proletariat i el camperolat. Proclamà com a tasca de la col·laboració revolucionària d'aquestes dues classes la implantació d'una "dictadura democràtica", únic mitjà de netejar radicalment a Rússia de tota el

---

⁴ La Revolució de Febrer (1917) en Rússia enderrocà el tsar i establí el govern provisional burgès que mantingué el poder fins que la Revolució d'Octubre portà els soviets, sota la direcció del Partit Bolxevic, al poder.

⁵ Paul Axelrod (1850-1925): fou un dels primer dirigents de la socialdemocràcia russa i editor d'*Iskra*. Es feu menxevic en 1903.

fem feudal, crear un sistema de camperols lliures i aplanar el camí al desenvolupament del capitalisme segons el model nord-americà, no el prussià.

El triomf de la revolució, escrivia, pot culminar “només en una dictadura, ja que la realització de les transformacions que el proletariat i el camperolat necessiten immediatament i urgent provocarà la resistència desesperada dels grans terratinents, la gran burgesia i el tsarisme. Sense la dictadura serà impossible trencar aquesta resistència i rebutjar els atacs contrarevolucionaris. Però no serà, per descomptat, una dictadura socialista sinó una dictadura democràtica. No podrà afectar (abans d’una sèrie d’etapes transitòries del procés revolucionari) els fonaments del capitalisme. Podrà, en el millor dels casos, realitzar una repartició radical de la propietat agrària a favor dels camperols, introduir una democràcia coherent i plena fins instituir la república, fer desaparèixer totes les característiques asiàtiques i feudals tant de la vida quotidiana de l’aldea com de la fàbrica, començar a millorar seriosament la situació dels treballadors i a elevar el seu nivell de vida, i, el que és molt important, traslladar la conflagració revolucionària a Europa.”

La concepció de Lenin representà un enorme avanç en tant no partia de les reformes constitucionals sinó del canvi agrari com a objectiu central de la revolució i assenyalava l’única combinació de forces socials que realment podia realitzar-lo. El punt dèbil de la concepció de Lenin, no obstant, estava en la idea internament contradictòria de “la dictadura democràtica del proletariat i el camperolat”. El mateix Lenin subestimava la limitació fonamental d’aquesta dictadura en anomenar-la *burguesa*. Amb açò volia dir que, en funció de preservar la seua aliança amb el camperolat, el proletariat, en la revolució que s’apropava, hauria de postergar el plantejament directe dels objectius socialistes. Però açò hagués significat la renúncia del proletariat a la seua *pròpia* dictadura. En conseqüència, l’essència de la qüestió residia en la dictadura del camperolat, malgrat que amb la participació dels obrers.

En algunes ocasions Lenin ho plantejà precisament així. Per exemple, en la Conferència d’Estocolm [abril de 1906], quan refutà a Plekhanov, que es va pronunciar en contra de la “utopia” de la presa del poder, Lenin va dir: “Quin és el programa que està en discussió? El programa agrari. Qui se suposa que prendrà el poder amb aquest programa? Els camperols revolucionaris. Potser Lenin barreja el poder del proletariat amb aquest camperolat?” No, diu referint-se a si mateix: Lenin diferencia contundentment el poder socialista del proletariat del poder democraticoburgès dels camperols. “Però [exclama novament] com serà possible que triomfe la revolució camperola sense la presa del poder pel camperolat revolucionari?” En aquesta formulació polèmica Lenin revela amb particular claredat la vulnerabilitat de la seua posició.

El camperolat està dispers sobre la superfície d'un enorme país els llocs de concentració claus de la qual són les ciutats. El camperolat és incapaç de formular tan sols els seus propis interessos, mentre apareixen com diferents en cada districte. El lligam econòmic entre les províncies el creen el mercat i el ferrocarril, però aquests dos estan en mans de les ciutats. Al tractar de trencar amb les limitacions de l'aldea i generalitzar els seus propis interessos, els camperols inevitablement cauen en dependència política de la ciutat. Finalment, el camperolat és heterogeni en les seues relacions socials: el sector dels *kulaks* [camperols rics] tendeix naturalment a l'aliança amb la burgesia urbana, mentre que els sectors més pobres de l'aldea s'inclinen vers el proletariat urbà. En aquestes condicions el camperol com tal és totalment incapaç de prendre el poder.

És cert que en l'antiga Xina les revolucions portaren al poder als camperols o, més precisament, als dirigents militars de les insurreccions camperoles. Açò portava cada vegada a una nova divisió de la terra i a la instauració d'una nova dinastia "camperola", a partir de la qual tot començava de nou; una nova concentració de la terra, una nova aristocràcia, un nou sistema d'usura i una nova insurrecció. En tant la revolució conserva el seu caràcter netament camperol la societat és incapaç de sortir-se'n d'aquests cercles viciosos. Aquesta va ser la base de la història antiga d'Àsia, incloent-hi la russa. A Europa, a partir de finals de l'Edat Mitjana, tota insurrecció camperola que triomfava no menava al poder un govern camperol sinó un partit urbà d'esquerra. Per a plantejar-ho amb més precisió, una insurrecció camperola tenia èxit exactament en la mesura en què assolía d'enfortir la situació del sector revolucionari de la població urbana. En la Rússia burgesa del segle XX ni parlar cabia de la presa del poder pels camperols revolucionaris.

L'actitud envers la burgesia liberal fou, com ja ho hem dit, el que diferenciava a revolucionaris i oportunistes en els rengles socialdemòcrates. Fins on podia arribar la revolució russa? Quin caràcter tindria el futur govern provisional revolucionari? Quines tasques enfrontaria? I quin ordre? Aquestes qüestions tan importants podien plantejar-se correctament només tenint en compte el caràcter fonamental de la política del proletariat, determinat al seu torn per l'actitud que assumiria respecte a la burgesia liberal. Plekhanov, de manera evident i covarda, tancava els ulls a la conclusió bàsica que s'extrau de la història política del segle XIX: cada vegada que el proletariat avança com a força política independent la burgesia es bolca al camp de la contrarevolució. Com més audaç és la lluita de les masses més ràpida és la degeneració reaccionària del liberalisme. Ningú inventà encara una manera de paralitzar las conseqüències de la llei de la lluita de classes.

“Hem d'alegrar-nos pel suport dels partits no proletaris [repetia Plekhanov

durant la primera revolució] i no allunyar-los de nosaltres amb accions poc tàctiques.” Amb aquesta mena d’argumentacions monòtones el filòsof del marxisme deixava clar com d’inaccessible li era la dinàmica viva de la societat. “La falta de tàctica” pot allunyar a un sensitiu intel·lectual individualment. El que atrau i rebutja les classes i els partits són els interessos socials. “Pot assegurar-se amb certesa [replacava Lenin a Plekhanov] que els liberals i els grans terratinents li perdonaran milions d’‘accions poc tàctiques’ però ni una única crida a prendre les terres.” I no sols els grans terratinents. Les capes més altes de la burgesia estan lligades amb els grans terratinents pels interessos que deriven de la propietat, i més estretament pel sistema bancari. Les capes més altes de la petita burgesia i la *intel·liguència* depenen materialment i moral dels grans i mitjans propietaris; tots ells temen el moviment independent de les masses. A més, per tal d’enderrocar el tsarisme és necessari decidir a desenes i desenes de milions d’oprimits a l’assalt heroic, abnegat, sense traves, que no es detindria davant de res. Les masses poden elevar-se fins a la insurrecció només sota l’estendard dels seus propis interessos, i en conseqüència de l’hostilitat irreconciliable cap a les classes explotadores, començant amb els grans terratinents. L’“allunyament” de la burgesia opositora respecte de los obrers i camperols revolucionaris era, doncs, una llei immanent de la revolució, i no es podia eludir-la amb la diplomàcia o el “tacte”.

Cada mes que passava confirmava la caracterització leninista del liberalisme. Contràriament a les expectatives dels menxevics, els cadets no sols no es disposaven a ocupar el seu lloc al capdavant de la revolució “burgesa”⁶, sinó consideraven, cada vegada en major mesura, que la seua missió històrica era la de lluitar contra la revolució.

Després de l’aixafament de la Insurrecció de Desembre⁷, els liberals, que gràcies a l’efímera Duma sortiren a l’escena política, feren els majors esforços per a justificar-se davant de la monarquia i explicar com de poc activa va estar la seua conducta contrarevolucionària en la tardor de 1905, quan es veiren amenaçats els fonaments més sagrats de la “cultura”. El dirigent liberal Miliukov⁸, que dirigí les negociacions des del darrere de les bambolines amb el Palau d’Hivern, demostrà en la premsa, de manera prou correcta, que a finals de

---

⁶ Els demòcrates constitucionals russos, anomenats *cadets*, eren el partit liberal que promovia una monarquia constitucional en Rússia i, àdhuc finalment, una república. Era un partit de grans terratinents progressius, mitjana burgesia i intel·lectuals burgesos.

⁷ Després de l’aixafament del Soviet de Diputats Obrers de San Petersburg al desembre de 1905, els obrers de Moscou i de San Petersburg protestaren mitjançant vagues i barricades; esclataren també revoltes a Sibèria, les províncies bàltiques i el Caucas. Junt amb l’aixafament dels alçaments, el govern preparà les eleccions per a la Primera Duma (parlament), eleccions que es celebraren en març de 1906.

⁸ Pavel Miliukov (1859-1943); líder dels cadets, fou ministre de relacions exteriors del govern provisional rus, de març a maig de 1917, i un destacat enemic de la revolució bolxevic. El Palau d’Hivern era la residència d’hivern del tsar. Després de la Revolució de Febrer, esdevingué en la seu del govern provisional; en l’actualitat és un museu.

1905 els cadets ni tan sols podien presentar-se davant de les masses. “Els que ara acusen al partit [cadet] [escrivia] per no haver protestat a temps convocant a manifestacions contra les il·lusions revolucionàries del trotskisme [...] simplement no comprenen o no recorden els ànims que dominaven les reunions o actes democràtics de llavors.” Per “il·lusions del trotskisme” el dirigent liberal entén la política independent del proletariat, que es guanyà als soviets la simpatia dels sectors més submergits de les ciutats, dels soldats, els camperols i tots els oprimits, que, per la mateixa raó, rebutjaven la “societat educada”. L’evolució dels menxevics va seguir línies paral·leles. Havien de justificar-se amb freqüència cada vegada major davant dels liberals per haver constituït un bloc amb Trotski després d’octubre de 1905. Les explicacions de Martov, el talentós publicista dels menxevics, foren tan baixes que arribà a plantejar que calgué fer concessions a les “il·lusions revolucionàries” de les masses.

En Tiflis els agrupaments es conformaren sobre les mateixes bases principistes que en Sant Petersburg. “Que s’aixafe la reacció [escrivia Zordania, el dirigent dels menxevics caucàsians]⁹ que es conquiste i s’aplique la constitució, dependrà de la unificació conscient de les forces del proletariat i de la burgesia i de la seua lluita en pro de l’objectiu comú [...] És cert que els camperols seran arrossegats al moviment inferint-li un caràcter elemental, però, no obstant, el rol decisiu el jugaran aquelles dues classes, mentre que el camperolat portarà aigua al seu molí.” Lenin es burlava dels temors de Zordania de què una política irreconciliable contra la burgesia enfonsés els obrers en la impotència. Zordania “discuteix el problema del possible aïllament del proletariat en la insurrecció democràtica i s’oblida... dels camperols! Entre tots els possibles aliats del proletariat assenyala els grans terratinents liberals i s’enamora d’ells. I no assenyala els camperols. I això en el Caucas!”.

La refutació de Lenin, encara que correcta en essència, simplifica la qüestió en un aspecte. Zordania no s’“oblidava” del camperolat; com es desprèn de la mateixa cita de Lenin, no podria haver-lo oblidat en el Caucas, on s’estava revoltant tumultuosament sota les banderes dels menxevics. Zordania veia en els camperols, no obstant, no tant un aliat polític com un ariet històric que podia ser utilitzat per la burgesia aliada al proletariat. No creia que el camperolat pogués transformar-se en una força dirigent, ni tan sols independent, en la revolució; i en açò no s’equivocava. Però tampoc creia que el proletariat pogués portar al triomf la insurrecció camperola; i ací estava el seu error fatal.

La idea menxevic d’una aliança entre el proletariat i la burgesia significava en realitat el sotmetiment dels obrers i els camperols als liberals. L’utopisme reaccionari d’aquest programa estava determinat pel fet que l’avançada

---

⁹ Noah N. Jordania (1870-1953): líder menxevic, fou cap de la República independent de Geòrgia després d’octubre de 1917. En 1921, a *posteriori* de la soviètzació de Geòrgia, emigrà a París.

desintegració de les classes negava per endavant a la burgesia la possibilitat de constituir-se en un factor revolucionari. En aquest aspecte fonamental tenien absoluta raó els bolxevics: una aliança amb la burgesia liberal inevitablement posaria a la socialdemocràcia en contra del moviment revolucionari dels obrers i camperols. En 1905 els menxevics encara no tenien el coratge suficient com per a traure totes les conclusions necessàries de la seua teoria de la revolució “burguesa”. En 1917 portaren les seues idees fins a les seues ultimes conseqüències i es trencaren el cap.

En el problema de l'actitud vers els liberals Stalin va estar del costat de Lenin durant la primera revolució. Cal aclarir que en aquesta època fins la majoria de la base menxevic estava més prop de Lenin que de Plekhanov pel que fa a la burgesia opositora. Era una tradició literària en el radicalisme intel·lectual el menyspreu als liberals. Seria no obstant tasca vana buscar en Koba [Stalin] una contribució independent sobre aquesta qüestió, una anàlisi de les relacions socials en el Caucas, nous arguments o, ni tan sols, una formulació nova dels arguments vells. Zordania era molt més independent respecte a Plekhanov que Stalin respecte a Lenin. “En va intenten els Senyors Liberals [escrivia Koba després del 9 de gener] salvar el tron trontollós del tsar. En va li estenen la mà! [...] Les masses populars rebel·lades es preparen per a la revolució, no per a la reconciliació amb el tsar [...] Sí senyors, els vostres esforços són inútils. La revolució russa és inevitable, tan inevitable com que isca el sol! Poden vostès evitar que isca el sol? Aqueixa és la qüestió!” I etcètera, etcètera. Koba no anà més enllà. Dos anys i mig després, repetint a Lenin quasi literalment, escrivia: “La burgesia liberal russa és antirevolucionària. No pot ser la força motriu ni, molt menys, la dirigent de la revolució. És l'enemic jurat de la revolució i s'imposa entaular una lluita audaç contra ella.” No obstant, precisament al voltant d'aquest problema fonamental Stalin anava a sofrir una metamorfosi total durant els deu anys següents. La Revolució de Febrer de 1917 el trobà participant en un bloc amb la burgesia liberal i, en conseqüència, fet un campió del plantejament de la unitat amb els menxevics en un sol partit. Només l'arribada de Lenin des de l'estranger posà punt final a la política independent de Stalin, a la que qualificà de caricatura del marxisme.

Els *narodniki* veien en els obrers i camperols simplement “treballadors” i “explotats”, tots igualment interessats en el socialisme. Els marxistes consideraven el camperol només un petit burgès que pot tornar-se socialista únicament en la mesura en què deixa, materialment o espiritualment, de ser un camperol. Amb el sentimentalisme que els era peculiar, els *narodniki* veien en aquesta caracterització sociològica un insult moral als camperols. Aquestes foren, durant dues generacions, les línies generals de la principal lluita entre les tendències revolucionàries de Rússia. Per tal de comprendre les polèmiques posteriors entre el stalinisme i el trotskisme és necessari fer notar, una vegada

més, que Lenin mai, ni per un moment tan sols, considerà els camperols uns aliats socialistes del proletariat. Plantejava, per contra, la impossibilitat de la revolució socialista a Rússia perquè partia de la preponderància colossal dels camperols. Aquesta idea apareix en tots els articles en què es refereix directament o indirecta a la qüestió agrària.

“Recolzem el moviment camperol [escrivia Lenin al setembre de 1905] en la mesura en què és un moviment democràtic revolucionari. Ens preparem (ara, immediatament) a lluitar contra ell en la mesura en què es desenrotllarà com un moviment reaccionari, antiproletari. L’essència mateixa del marxisme resideix en aquesta doble tasca [...]” Lenin considerava aliats socialistes al proletariat occidental i parcialment als elements semiproletaris de l’aldea russa, però mai al camperolat com tal. “Des del principi recolzarem, fins a les últimes conseqüències, apel·lant a totes les mesures, fins a la confiscació [repetia amb la insistència que li era pròpia] al camperolat en general contra el gran terratinent, i posteriorment (i ni tan sols posteriorment sinó al mateix temps) recolzarem el proletariat contra el camperolat en general.”

“El camperolat conquerirà la revolució democràticoburguesa [escrivia al març de 1906] i d’aquesta manera esgotarà completament el seu esperit revolucionari. El proletariat conquerirà la revolució democràticoburguesa i d’aquesta manera desplegarà vertaderament el seu genuí esperit revolucionari socialista.” “El moviment camperol [repetia al maig del mateix any] pertany a una classe diferent. No és una lluita contra els fonaments del capitalisme sinó per a liquidar les restes del feudalisme.” Es pot seguir en Lenin aquesta posició d’un a un altre dels seus articles, any a any, tom a tom. Varien la forma d’expressar-se i els exemples, però la idea bàsica segueix sent la mateixa. No podia ser d’una altra manera. Si Lenin hagués considerat els camperols uns aliats *socialistes*, no tindria per on agafar-se la seua insistència en el caràcter *burgès* de la revolució i en la limitació de la “dictadura del proletariat i el camperolat” a tasques democràtiques. En els casos en què Lenin acusà l’autor d’aquest llibre de “subestimar” als camperols no es referia, en absolut, al meu no reconeixement de les tendències socialistes d’aquest. Ben al contrari, allò que tenia en ment era la meua no acceptació, incorrecta des del seu punt de vista, de la independència democràticoburguesa d’aqueix sector, de la seua capacitat per a crear el seu propi poder i per tant impedir la implantació de la dictadura socialista del proletariat.

La reconsideració dels conceptes en joc al voltant d’aquest problema s’inicià en encetar-se la reacció termidoriana, els començaments de la qual vcoincidiren aproximadament amb la malaltia i la mort de Lenin. Des d’aleshores es proclamà que l’aliança dels obrers i els camperols russos constituïa per si mateixa una garantia suficient contra els perills de la restauració i un testimoni immutable de la realització del socialisme dins de les fronteres de la Unió

Soviètica. Al reemplaçar la teoria de la revolució internacional per la del socialisme en un sol país, Stalin començà a considerar “trotskisme” la caracterització marxista dels camperols i, pitjor inclús, referint-se no sols al present sinó a tot el passat.

És admissible, per descomptat, plantejar-se si la concepció marxista clàssica dels camperols es demostrà errònia. Aquest tema ens portaria molt més enllà dels límits d'aquesta revisió. N'hi ha prou amb assenyalar ací que el marxisme mai atorgà a la seua caracterització dels camperols com a classe no socialista un caràcter absolut i estàtic. El mateix Marx va dir que els camperols no posseeixen només supersticions sinó també la capacitat de raonar. Davall condicions variables també varia la índole del camperol. El règim de la dictadura del proletariat obrí possibilitats molt àmplies d'influir sobre els camperols i reeducar-los¹⁰. La història encara no ha esgotat els límits d'aquestes possibilitats.

No obstant, ara ja està clar que el creixent rol que juga la coerció estatal en l'URSS no ha refutat sinó confirmat, fonamentalment, l'actitud vers el camperolat que distingí els marxistes russos des de los *narodniki*. No obstant, siga quina siga la situació actual respecte d'això, hui, vint anys després d'instaurat el nou règim, és indiscutible que fins la Revolució d'Octubre, o més correctament fins a 1924, cap marxista, i Lenin menys que ningú, va considerar els camperols un factor socialista. Lenin repetia que sense l'ajuda de la revolució proletària a Occident la restauració seria inevitable a Rússia. No estava equivocat: la burocràcia stalinista no és una altra cosa que la restauració burgesa a Rússia.

Ja hem analitzat el punt de partida de cada una de les dues fraccions fonamentals de la socialdemocràcia russa. Però paral·lelament es formulà una tercera posició, ja amb el despuntar de la primera revolució, que quasi ningú acceptà en aquells anys. Ens veiem obligats a plantejar-la ací amb la necessària extensió, en part perquè els esdeveniments de 1917 la confirmaren. Però sobretot perquè set anys després de la Revolució d'Octubre aquesta concepció, després d'haver-la distorsionat al màxim, començà a fer un paper totalment imprevist en l'evolució de Stalin i del conjunt de la burocràcia soviètica.

Al començament de 1905 es publicà en Ginebra un fullet de Trotski. En ell s'analitzava la situació política tal com es donava en l'hivern de 1904. L'autor arribava a la conclusió que la campanya independent dels liberals de petitoris i banquets havia esgotat ja totes les seues possibilitats; que la intel·liguència

---

¹⁰ Dictadura del proletariat és el terme marxista per a la forma de govern exercit per la classe treballadora que succeirà al govern de la classe capitalista (“dictadura de la burgesia”). Substituts més moderns de “dictadura del proletariat” són “estat obrer” i (un terme que desagrada als trotskistes) “democràcia obrera”.

radical, que havia posat totes les seues esperances en els liberals, estava junt amb d'aquests en un atzucac; que el moviment camperol estava creant les condicions favorables per a la victòria però era incapaç de garantir-les; que només es podria arribar a una definició a través d'una insurrecció armada del proletariat; que la fase següent d'aquest procés seria la vaga general. El fullet es titulava *Abans del 9 de gener*, perquè va ser escrit abans del Diumenge Sangós de Sant Petersburg¹¹. La poderosa onada de vagues que va esclatar després, junt als enfrontaments armats que complementaren les vagues, foren una confirmació inequívoca de les previsions estratègiques d'aquest fullet.

La introducció al meu treball l'escrigué Parvus, un emigrat rus que aleshores es destacava en Alemanya com a escriptor¹². Parvus era una personalitat excepcionalment creativa, tan capaç d'assumir les idees dels altres com d'enriquir als altres amb les seues idees. Li mancava l'equilibri intern i l'amor al treball necessaris per a brindar al moviment obrer la col·laboració digna del seu talent com a pensador i escriptor. Exercí una influència indubtable en el meu desenrotllament personal, especialment en el que fa a la comprensió socialista revolucionària de la nostra època. Uns anys abans de la nostra primera trobada, Parvus havia defensat apassionadament a Alemanya la idea de la vaga general; però llavors el país travessava un prolongat *boom* industrial, la socialdemocràcia s'havia adaptat al regim dels Hohenzollern¹³; la propaganda revolucionària d'aqueix estranger no tingué més eco que una irònica indiferència. En conèixer, dos dies després dels sangosos esdeveniments de Sant Petersburg, el manuscrit del meu fullet, Parvus es sentí captivat per la idea del rol excepcional que estava destinat a fer el proletariat en l'endarrerida Rússia.

Passarem conversant aqueixos pocs dies que vam estar junts a Munic, que ens aclariren moltes coses als dos i ens apropiaren personalment. La introducció al fullet escrita per Parvus entrà aleshores a formar part de la història de la revolució russa. En poques pàgines il·luminà les peculiaritats socials de la Rússia endarrerida; és cert que ja se les coneixia, però ningú havia plantejat les conclusions que es desprenen necessàriament d'elles.

“El radicalisme polític d'Europa occidental [escrigué Parvus] es recolzava, com ja se sap, fonamentalment en la petita burgesia. Aquesta estava constituïda pels artesans i, en general, per aqueix sector de la burgesia que havia estat atrapat pel

---

¹¹ Diumenge sangós: el 9 de gener de 1905, quan les tropes tsaristes feren foc sobre una marxa pacífica d'obrers de Sant Petersburg que portava un petit nombre de drets democràtics per al tsar i en mataren centenars de persones. Les vagues de masses que es declaren després en tota Rússia marcaren el començament de la Revolució de 1905.

¹² A. L. Parvus (1869-1924) fou un destacat propagandista teòric marxista en el període anterior a la Primera Guerra Mundial. Trotski trencà amb d'ell en 1914, quan esdevingué un dels líders de l'ala bel·licista de la socialdemocràcia alemanya.

¹³ Hohenzollern fou el nom de la família governant de Prússia i Alemanya fins el 1918.

desenvolupament industrial però al mateix temps fet a un costat per la classe capitalista [...] A Rússia, durant el període precapitalista, les ciutats avançaren més segons el model xinès que no l'europeu. Eren centres administratius, de caràcter purament burocràtic, sense la menor importància política, mentre que en termes econòmics servien només de centres comercials, de basars, per als grans terratinents i camperols rics dels voltants. L'ur desenvolupament era insignificant encara quan irrompé el procés capitalista, que començà a crear ciutats seguint el seu propi model, és a dir, ciutats fabrils i centres del comerç mundial [...] El mateix element que obstaculitzà l'avanç de la democràcia petit burgesa afavorí la consciència de classe del proletariat rus, és a dir, el dèbil desenvolupament de les formes de producció artesanals. El proletariat es concentrà immediatament en les fàbriques [...]

“Els camperols es posaran en moviment inclús de forma més massiva. Però ells únicament poden que incrementar l'anarquia política del país i, d'aquesta manera, debilitar el govern; no poden constituir un compacte exèrcit revolucionari. Per tant, amb el desenrotllament de la revolució el proletariat haurà d'encarar una tasca política cada vegada més àmplia. Paral·lelament, augmentaran la seua autoconsciència i la seua energia polítiques [...]

“La socialdemocràcia es veurà enfrontada a la disjuntiva d'assumir la responsabilitat del govern provisional o separar-se del moviment obrer. Els obrers consideraran seu aquest govern més enllà de com es conduísca la socialdemocràcia [...] Els únics que poden produir el canvi revolucionari a Rússia són els obrers. El govern revolucionari provisional de Rússia serà el govern d'una *democràcia obrera*. Si la socialdemocràcia encapçala el moviment revolucionari del proletariat rus, aquest govern serà socialdemòcrata [...]

“El govern provisional socialdemòcrata no podrà realitzar la revolució socialista a Rússia, però el mateix procés de liquidació de l'autocràcia i establiment de la república democràtica li proporcionarà un terreny molt fèrtil per al seu treball.”

Em vaig trobar una vegada més amb Parvus, aquesta vegada en Sant Petersburg, en el tumult dels esdeveniments revolucionaris de la tardor de 1905. Mentre ens manteníem organitzativament independents d'ambdues fraccions, editàvem junts un periòdic obrer de masses, *Ruskoie Slovo* [La Paraula Russa], i en aliança amb els menxevics un periòdic polític, *Nachalo* [El Començament]. Sovint es relacionà la teoria de la revolució permanent amb els noms de “Parvus i Trotski”. Açò era correcte només parcialment. L'època d'apogeu revolucionari de Parvus fou el fi del segle passat, quan encapçalà la lluita contra el “revisionisme”, és a dir la distorsió oportunista de la teoria de Marx. El fracàs dels seus esforços per empentar a la socialdemocràcia alemanya a una política més decidida minà el seu optimisme. Davant de la perspectiva de la revolució

socialista a Occident Parvus començà a reaccionar amb reserves cada vegada majors. En aqueixa època considerava que “el govern provisional socialdemòcrata no podrà realitzar la revolució socialista a Rússia”. Les seues previsions no assenyalaven, per tant, la transformació de la revolució democràtica en socialista sinó l'establiment a Rússia d'un règim de democràcia obrera del tipus del d'Austràlia, on, sobre la base d'un sistema camperols, va sorgir per primera vegada un govern laborista que no superà els marcs del règim burgès.

Jo no compartia aquesta conclusió. La democràcia australiana va créixer orgànicament en la terra verge d'un nou continent i assumí, immediatament, un caràcter conservador, sotmetent un proletariat jove però prou privilegiat. La democràcia russa, per contra, sorgiria només com resultat d'un grandíols tomb revolucionari, la dinàmica del qual en cap cas permetria al govern obrer a romandre dins dels límits de la democràcia burgesa. Les nostres diferències, que començaren poc després de la Revolució de 1905, acabaren en una ruptura total. Al començament de la guerra, Parvus, en qui l'escèptic havia matat el revolucionari, es posà de banda de l'imperialisme alemany, i després es convertí en el conseller i inspirador del primer president de la república alemanya, Ebert¹⁴.

Començant amb el fullet *Abans del 9 de gener*, vaig tornar més d'una vegada al desenrotllament i justificació de la teoria de la revolució permanent. En vista de la importància que aquesta teoria adquirí posteriorment en l'evolució ideològica de l'heroi d'aquesta biografia, em cal presentar-la ací citant amb exactitud els meus treballs de 1905 i 1906.

“El conjunt de la població d'una ciutat moderna, almenys de les ciutats de certa significació economicopolítica, el constitueixen la classe netament diferenciada del treballador assalariat. És precisament aquesta classe, essencialment desconeguda durant la gran Revolució Francesa, la destinada a fer el paper decisiu en la nostra revolució [...] En un país econòmicament endarrerit el proletariat pot arribar al poder abans que en un país capitalista avançat. El supòsit d'una espècie de dependència automàtica de la dictadura proletària respecte a les forces i recursos tècnics d'un país és un perjudici derivat d'un materialisme 'econòmic' en extrem simplificat. Aqueixa concepció no té res en comú amb el marxisme [...] Malgrat que les forces productives de la indústria dels Estats Units són deu vegades superiors a les nostres, el rol polític del proletariat rus, la seua influència en la política del país i la seua possible influència en la política mundial són incomparablement majors que el rol i la

---

¹⁴ Friedrich Ebert (1871-1925): líder de l'ala dreta de la socialdemocràcia alemanya. Com a canceller dirigí amb Scheidemann l'aixafament de la revolució de novembre de 1918, executant a Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht i d'altres revolucionaris alemanys. Fou president de la República de Weimar de 1919 a 1925.

significació del proletariat nord-americà [...]”

“La revolució russa, segons el nostre punt de vista, crearà les condicions sota què el poder pot (i amb el triomf de la revolució *ha de*) passar a les mans del proletariat abans que els polítics del liberalisme burgès tinguen oportunitat de desenrotllar al màxim el seu geni d'estadistes [...] La burgesia russa està lliurant totes les posicions polítiques del proletariat. De la mateixa manera haurà de lliurar la direcció revolucionària dels camperols. El proletariat en el poder apareixerà davant del camperolat com una classe emancipadora [...] El proletariat, recolzant-se en els camperols, posarà totes les seues forces en joc per a elevar el nivell cultural de l'aldea i desenrotllar la consciència política dels camperols [...] Però potser el camperolat passarà per damunt del proletariat i ocuparà el seu lloc? És impossible. Tota l'experiència històrica s'aixeca contra aquesta presumpció. Demuestra que el camperolat és completament incapaç de fer un paper polític *independent* [...] Del que ja vàrem dir resulta clara nostra opinió sobre la idea de la 'dictadura del proletariat i el camperolat'. El nuc de la qüestió no radica en si la admetérem o no en principi, en si considerarem 'desitjable' o 'indesitjable' aquesta forma de cooperació política. La considerarem irrealitzable, almenys en un sentit directe i immediat [...]”

El ja explicat demostra com d'errònia és l'afirmació, més endavant indefinidament repetida, que la concepció ací presentada “botava per damunt de la revolució burgesa”. “La lluita per la renovació democràtica de Rússia [vaig escriure en aqueixa època] ha sorgit del capitalisme, les forces que la menen són producte del capitalisme i està dirigida *directament i primer que res* contra els obstacles que oposa la servitud feudal al desenvolupament de la societat capitalista.” La qüestió, no obstant, era: quines forces i mètodes poden remoure aquests obstacles? “Podem posar punt final a les qüestions que planteja la revolució afirmant que la nostra és *burgesa* pels seus fins objectius i en conseqüència pels seus resultats inevitables. Correm, així, el perill de tancar els ulls davant del fet que el principal agent d'aquesta revolució burgesa és el proletariat, i que tot el procés de la revolució empenyarà a aquest al poder [...] Podem tranquil·litzar-nos amb la idea que les condicions socials de Rússia no estan madures encara per a una economia socialista, i ens neguem així a considerar el fet que el proletariat, una vegada en el poder, es veurà inevitablement empenyat, per la mateixa lògica de la seua situació, a introduir una economia controlada per l'Estat [...] El mateix acte d'entrar al govern no com a hostes impotents sinó com a força dirigent permetrà als representants del proletariat trencar els límits entre el programa mínim i el màxim, és a dir, *posar el col·lectivisme a l'ordre del dia*. En quin punt es detindrà el proletariat dependrà de la relació de forces, no de les intencions originals del seu partit [...]”

“Però no és massa prompte per a plantejar-se aquest problema: ¿ inevitablement ha de restringir-se als límits de la revolució burgesa la dictadura del proletariat? No pot plantejar-se, sobre las bases *històricomundials* existents, assolir la victòria trencant aqueixos límits? [...] D’una cosa podem estar segurs: sense el suport estatal directe del proletariat europeu la classe obrera de Rússia no podrà romandre en el poder ni convertir el seu govern temporal en una dictadura socialista prolongada [...]” D’ací, no obstant, no es desprèn en absolut un pronòstic pessimista: “L’emancipació política encapçalada per la classe obrera de Rússia l’eleva com a dirigent a altures històriques sense precedents, li atorga forces i recursos locals i la converteix en pionera de la liquidació mundial del capitalisme, per a la que la història creà tots els requisits objectius necessaris [...]”

Sobre les possibilitats de què la socialdemocràcia complisca amb aquest objectiu històric, jo escrivia en 1906:

“Els partits socialistes europeus, especialment el més gran entre d’ells, l’alemany, han desenrotllat un conservadorisme propi, que és tant més gran com majors són les masses abraçades pel socialisme i com més alt és el grau d’organització i la disciplina d’aquestes masses. Conseqüentment, la socialdemocràcia, com organització, personificant l’experiència política del proletariat, pot arribar a ser, en un moment determinat, un obstacle directe en el camí de la disputa oberta entre els obrers i la reacció burgesa [...]. Concloïa la meua anàlisi, no obstant, expressant la meua plena seguretat que “La revolució en l’est contagiarà el proletariat de l’oest amb un idealisme revolucionari, despertant en ell el desig de parlar en “rus” amb als seus enemics.”¹⁵

Recapitem. El narodnikisme, quan sorgiren els eslavòfils, partí d’il·lusions respecte als camins absolutament originals que seguiria el desenrotllament rus i deixava de costat el capitalisme i la república burgesa. El marxisme de Plekhanov feia l’eix en demostrar la identitat de principis entre les vies històriques de Rússia i les d’Occident. El programa que d’ací es derivava ignorava el conjunt de les peculiaritats de l’estructura social i el desenvolupament històric de Rússia, reals i per a res místiques. L’actitud dels menxevics vers la revolució, jalonada de desviacions episòdiques o individuals, es redueix al següent: el triomf de la revolució burgesa a Rússia es concep només sota la direcció de la burgesia liberal i ha e lliurar-li a aquesta el poder. El règim democràtic permetrà llavors al proletariat rus aliar-se amb els seus germans majors d’Occident en la lluita pel socialisme amb un èxit incomparablement major que l’obtingut fins aleshores.

---

¹⁵ [Veure *Resultats i perspectives* (nota del traductor en català)]

La perspectiva de Lenin pot expressar-se breument com segueix: l'endarrerida burgesia russa és incapaç de portar fins al final la seua pròpia revolució. La victòria total de la revolució per mitjà de la "dictadura democràtica del proletariat i el camperolat" liquidarà del país el medievalisme, investirà el desenvolupament del capitalisme rus d'un ritme nord-americà, enfortirà el proletariat de la ciutat i el camp i obrirà àmplies possibilitats a la lluita pel socialisme. D'altra banda, el triomf de la revolució russa donarà un fort impuls a la revolució socialista a Occident, la que allunyarà de Rússia el perill de restauració i permetrà al proletariat rus conquistar el poder en un lapse històric relativament breu.

La perspectiva de la revolució permanent pot resumir-se en aquestes paraules: la victòria total de la revolució democràtica a Rússia és inconcebible d'altra manera que a través de la dictadura del proletariat recolzada en els camperols. La dictadura del proletariat, que inevitablement posarà a l'ordre del dia no sols tasques democràtiques sinó també socialistes, donarà al mateix temps un poderós impuls a la revolució socialista internacional. Només el triomf del proletariat en Occident evitarà la restauració burgesa i permetrà construir el socialisme fins a les seues últimes conseqüències.

Aquestes formulacions concises revelen amb idèntica claredat tant l'hegemonia de les dues últimes en la seua oposició irreconciliable a la perspectiva liberalmenxevic amb les seues diferències, en extrem essencials, sobre la qüestió del caràcter social i les tasques de la "dictadura" que sorgiria de la revolució. L'objecció, sovint repetida, dels actuals teòrics de Moscou que el programa de la dictadura del proletariat era "prematuro" en 1905 manca totalment de sentit. L'experiència demostrà que el programa de la "dictadura democràtica del proletariat i el camperolat" era igualment "prematuro". La relació de forces desfavorable en l'època de la primera revolució feia impossible, no la dictadura del proletariat com tal sinó, en general, el triomf de la revolució. Mentrestant, totes les tendències revolucionàries dipositaven les seues esperances en la victòria total: sense aqueixa esperança seria impossible la lluita revolucionària sense traves. Les diferències es referien a les perspectives generals de la revolució i a les diferències estratègiques que d'allí es deduien. La perspectiva menxevic era falsa fins a la medul·la de l'os; assenyalava al proletariat un camí totalment erroni. La del bolxevisme no era completa: assenyalava correctament l'orientació general de la lluita però caracteritzava incorrectament llurs etapes. La debilitat de la perspectiva bolxevic no es revelà en 1905 només perquè la mateixa revolució no assolí desenrotallar-se. Però al començament de 1917 Lenin, en lluita oberta contra els quadres més vells del partit, es veié obligat a canviar de perspectiva.

En política no es pot pretendre pronòstics tan exactes com en astronomia. És

prou si indiquen correctament la línia general de desenrotllament i ajuden a orientar-se en el curs real dels esdeveniments, la línia bàsica del qual oscil·la inevitablement a dreta o esquerra. En aquest sentit és impossible no reconèixer que la concepció de la revolució permanent ha passat bé l'examen de la història. Durant els primers anys del règim soviètic ningú la negà expressament sinó que, per contra, hom l'acceptava en quantitat de publicacions oficials. Però, quan la reacció burocràtica contra Octubre s'obrí pas en la passiva i ossificada cúpula de la societat soviètica, des d'un principi atacà aquesta teoria. I és perquè ella reflectia més acabadament que cap altra la primera revolució proletària de la història i al mateix temps el caràcter incomplet, limitat i parcial d'aquesta. Així, per oposició, s'originà la teoria del socialisme en un sol país, el dogma bàsic del stalinisme.